

IZVJEŠTAJ
O DIJALEKTOLOŠKOM ISTRAŽIVANJU
U LUBENICAMA NA OTOKU CRESU,
NA OTOCIMA: UNIJE, MALE I VELIKE SRAKANE,
NA SUSKU, RABU I PAGU

Mate Hraste

Na svom putu zaustavio sam se jedan dan u Lubenicama na otoku Cresu, jer u tome mjestu nisam bio prošle godine. Sa Cresa sam krenuo na otok *Unije*, pa na *Srakane* i *Susak*. Odatle sam krenuo na *Rab* i *Pag*. Na *Rabu* sam obišao sva mjesta, a na *Pagu* sam bio u *Lunu*, *Novalji* i u mjestu *Pagu*.

Na Unijama sam utvrdio ovo:

I. Glasovi

1. Dugo *ā* zatvoreno je, pa se izgovara kao *o*: *glōvā*, *jōje*, *vrōta*, *vrōt*, *trōvā*. Samo ono *a*, koje je nekada bilo pod brzim (˘) akcentom, a u ovom se govoru produljilo kao i u mnogim čakavskim govorima, nije se izmijenilo: *brāta*: nom. *brat*, *nāšega ōca*: nom. *nāš otāc*, *znāju*: *štok*, *znāju*.

2. Dugo *ō* daje diftong *uo*: *m^uōj*, *m^uōga*, *gruōzje*, *m^uōžjina*, *vapuōr*, *m^uōre*.

3. Prvotno dugo *ē* bez obzira na njegovo postanje (od *ē*, *ę*, *ě*) daje diftong *ie*: *po riēdū*, *pīet*, *šīes*, *devīeti*, *vīešta mi je ciela*, *zviēzdū*, *stīen*, *susīed*, *tīesto*.

4. Glas *ě* daje refleks *e* i *i*: *lēto*, *mēra*, *vērovat*, *līp*, *līn*, *mīšīna*.

5. Vokalno *ř* dobilo je ispred sebe popratni samoglasnik *a*: *darvō*, *paržūn*, *čtvartāk*; ako je na *ř* silazni akcentat, popratni samoglasnik *a* je zatvoren, pa imaju diftong *ae* sa jače istaknutim prvim dijelom: *pāers* (prst), *pāersa*, *pāervi*, *čtvāerti*.

6. Vokalno *ļ* također ima popratni samoglasnik *a* ispred sebe: *dālgi*, *žālt*, *jābalka*, *sālza*, ali *mučāt*, *pūn*, *vūk*, što znači, da su mlađe generacije počele zamjenjivati *ļ* s *u* kao u književnom jeziku.

7. Glas *lj* ostaje neizmijenjen: *žēljen*, *krāl̄j*, *prijatelj*, *vōlja*, *zemljā*.

8. *Glasovi č, ž, š i s, z* izgovaraju se jednako kao u književnom jeziku, premda je na govor ovoga mjesta u davnoj i nedavnoj prošlosti dosta djelovao talijanski jezik: *čovik, čüdo, mrža, šöldi, slöz, barniestra*.

II. Akcenat

Govor Unija ima danas dvoakcenatski sistem. Vrlo su rijetki slučajevi, da se gdje čuje čakavski akut (stariji ili noviji): *pršal je lis od nāšega ōca; s kin si ga lüpil; püoc z van pämeti; polüdin, načöt krüh; onì tüo zöbu; livi – liva – livo; poslól sen tüo po njěj v Lošinj*. Možemo doduše čuti i načöt, počöt mjesto načöt, počöt. To nam svjedoči, da je i ovaj govor imao prije troakcenatski sistem, ali ga je s vremenom izgubio, a još se čuvaju samo njegovi ostaci. Karakteristične je u ovom govoru i produljivanje \hat{u} kao u nekim kajkavskim govorima: *vërovat, kören, stârost, mlâdost, völin, krüošnja, komöstre, kuntēnat, mâtere*: nom. jedn. *mât, prâga*: nom. jedn. *prâh*. Dužine se iza naglašenog sloga ne čuvaju.

III. Oblici

Stare oblike u deklinaciji čuvaju još samo imenice ženskoga roda – *a* i *-ja* osnova i to u gen. množ. (*žën, rük*), dat. mn. (*rükân*), lok. mn. (*rükâh*) i instr. mn. (*rukâmi*). U instr. jedn. je nastavak *-u*: *rükü, müku*. U svim ostalim padežima jednaki su nastavci kao i u književnom jeziku, imenice m. roda imaju stari nastavak u ak. mn.: *sini, müži*. U gen. mn. imaju dodatak *-ov* prema *u* – osnovama: *šinov, müžov; sila je müžov v Amëriki; brâtov*. U instr. mn. imaju stari oblik: *sini, müži* i novi: *šinima, müžima*. Prema tome govor Unija u deklinaciji prima sve više nove nastavke, a stare gubi.

U konjugaciji su rijetki glagolski prilozi sadašnji. Glagolski prilozi prošli se ne upotrebljavaju, a nisam čuo ni imperfekt ni aorist.

U rječniku ima dosta starih slavenskih riječi i stranih riječi, osobito talijanskih, kao i u drugim govorima ovoga kraja, ali su dobile sve crte našega jezika (glasovne i morfološke). Iako su Unijani bili pod jakim utjecajem talijanskoga jezika sve do 1945. godine, talijanski jezik nije uspio izvršiti neki naročiti utjecaj na hrvatski jezik osim ponešto u gubljenju osjećaja za deklinaciju t. j. za padežne nastavke.

Male i Vele Srakane, u kojima sam bio samo kratko vrijeme, ne razlikuju se svojim govorom od Suska, koji sada izrađujem i dotjerujem za štampu.

Na Rabu susrećemo vrlo interesantne pojave. Govore Raba ispitao je pokojni Kušar i štampao ih u Radu Jugoslavenske akademije, knj. 118. god. 1894., dakle pred 60 godina. Kušar se najviše obazirao na govor grada Raba, a manje na govor ostalih sela na Rabu.

Ja sam obišao sva sela i utvrdio bitne razlike između govora selā i grada. Kušar je tada točno zabilježio gotovo sve crte rapskoga govora.

pa je baš poradi toga lako ustanoviti, što se u zadnjih 60 godina izmijenilo u rapskom govoru.

Najinteresantnija je u rapskom govoru akcentuacija. Prema Kušaru stanje je pred 60 godina izgledalo ovako:

Rapski dijalekt imao je dvoakcenatski sistem. U govoru se čuvalo staro mjesto akcenta. Dugi slogovi mogli su biti samo ispred akcenta i to više u seoskim govorima, a manje u gradskom govoru.

Danas je stanje posve drukčije. U govoru grada Raba danas nema uopće dužina ispred akcentata. One su se s vremenom skraćivale i konačno posve izgubile: *hrānit, kūpīt, promīnīt, plātīt*. Izuzeci su vrlo rijetki: *smijāt se, smijēn se*. Generacije mlade od 60 godina, a naročito mlade od 50 godina, prenose akcentat za jedan slog naprijed prema početku riječi u duhu novije štokavske akcentuacije na nekadašnji dug slog kao *ˆ*, jer njihov govor slabo poznaje uzlaznu intonaciju, dakle: *brāzda: brāzdā, cēna: cēnā, dika, kūma, lūka, svila, trāva, brāda, glāva; pīsāt, dāvat, smētāt, pītāt, rūcat, pūhat*. Ako je ispred akcenta bio kratak slog, akcentat obično ostaje na svom starom mjestu: *ženā, kozā, sestrā, tetā, ali gōra, būha, čēla; držūt, globīt, gorīt, govorīt, lovīt*. U seoskim govorima taj je proces istom u početku.

Pored promjena izvršenih u akcentuaciji i u kvantiteti, ima i drugih crta, koje su se u ovih šezdeset godina izmijenile.

Na Pagu se dužine čuvaju vrlo dobro kao i staro mjesto akcenta, osobito u Novalji. U deklinaciji su izgubljeni stari nastavci, a dobiveni su novi, samo imenice ž. roda imaju kratki gen. množine: *žen, sēstar*. I oblici za dat., lok. i instr. mn. izjednačeni su: *sestrāmi, sinīman*. Imenice m. i sr. roda imaju u gen. mn. dodatak -ov (-ev) prema imenicama -u osnova: *gospodarōv, mišov, stōlov, bradov, kolačēv, perōv, slovōv, dēlov*.

U govoru otoka Paga gubi se osjećaj za neodređeni oblik pridjeva i za njegovu deklinaciju, osim u predikativnoj službi. Obično akcentat oblika muškoga roda dobivaju i oblici za ž. i sr. rod: *krīv - krīva - krīvo, lip - līpa - līpo, bēl - bēla - bēlo, dalēk - dalēka - dalēko*.

Pored ovih opažanja ima i drugih, koja će zanimati stručnjake, a iznijet ću ih u posebnoj raspravi o govorima otoka Paga u sporazumu s drom. Hammom, jer je i on bio u Novalji na otoku Pagu.

Uložiti ću sve napore, da doskora, makar u kraćim raspravama, dam bitne karakteristike današnjega govora svih mjesta na Cresu i Rabu, a po dogovoru s drom. Hammom i s ostalih područja.